

INGLIZ TILIDAGI KO'P MA'NOLI SIFAT VA RAVISHLARNI TARJIMA QILISHDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR

Eshonova Dilnoza Abrorovna

Sam VMI litseyi ingliz tili o'qituvchisi
dilnoza_eshonova@mail.ru

Annotatsiya:

Har bir tilning o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi aslyatda foydalanilgan grammatik shakllarni tarjima tiliga ko'r-ko'rona emas, balki ular vositasida ifoda etilgan muqobil shakllar yordamida vazifaviy qayta tiklashni taqazo etadi. Jumladan, bugungi kunda sifat va ravishlarning ko'p ma'noliligi o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida bir qator nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi. Sifat va ravishlarni matndagi leksik va grammatik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni o'quvchiga yetkazish jarayonida uchraydigan qiyinchiliklarni hisobga oladigan bo'lsak bu mavzuni qanchalik muhimligi ko'zga tashlanadi. Ko'p ma'nolilik kategoriyasini tahlil qilish murakkab tadqiqot bo'lib, bu borada tarjimonning yutuq va kamchiliklarini, o'quvchilarga muqobil variantlar asosida yetkazishdagi tarjimaning turl xil yo'llari va tarjimada vujudga keladigan muammolarni qamrab oladi.

Kalit so'zlar:

Sifat so'z turkumi, ravish so'z turkumi, shakl tushunchasi, mazmun tushunchasi, kontekstual ma'no, polisemantik so'zlar, sinonim va antonim so'zlar

Ingliz tilida sifat ravishlardagi ma'noni asosiy shakllari va muammolarini tahlili. Til insonlar o'rtasida aloqa o'rnatuvchi vosita hisoblanadi. Shakl va ma'no xususiyatdagi nazariy muammolar Aristotel, Platon kabi faylasuflar yashagan davrlardan to hozirgi kunga qadar tilshunoslar, faylasuflar va fan arboblarni diqqat markazida bo'lib kelgan. Ingliz tili ko'p ma'noli so'zlarga boy til hisoblanadi. Matnda ko'p ma'noli so'zlarni ishlatilishi ularni qo'llanilishini nazarda tutib qolmasdan, matnni ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Sifat – predmetning rangi, hajmi, shakli, mazasi, xarakteri, psixik holati, o'rin yoki vaqtga munosabati kabi belgilarni anglatadi. Masalan qizil, katta, shirin, baland, yomon, sho'x, ertalabki kabilardir. Sifatlar anglatgan ma'nosidan kelib chiqqan holda asliy va nisbiy sifatlariga ajratiladi. Sifatlar ko'p ma'noligiga ko'ra bir qancha qiziqarli muammolarni kelib chiqishiga sabab bo'ladi va bunda asosan matndan kelib chiqadigan kontekstual ma'noga e'tibor qaratiladi. Millarning qayd etishicha "Sifatlar boshqa so'z turkumlaridan farqli o'laroq o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular sinonim va antonimlar bilan aloqaga kirishganda tilning lug'at boyligini boyitishga xizmat qiladi". So'zlarda antonym va sinonimlar o'rtasidagi aloqa bir vaqtini o'zida vujudga keladi. Masalan "strong" sinonimlarning butun guruhini tashkil qiladi (*sturdy, powerful, tough, etc*) va u antonimik aloqasiga ko'ra "weak" bilan o'zaro aloqaga kirishib guruhlariga ajratiladi (*puny or frail*). Sifatlar ko'plab ma'nolarda qo'llanilib, kontekstga bog'langan va moslashuvchanlik xususiyatiga ega. Misol tariqasida "light" sifatida faqatgina ikkita ma'no bog'lami mavjud. 1. yengil 2. yorug'. Ammo bu sifat

bilan bogliq turlicha ma'nolarni ifodalovchi guruhlarga ajratamiz: "a light rain" "her light voice" "a light blue shirt" "a light lunch" "the light breeze" "a light white wine" "a light sleep" "light injures" "light housework" "her light graceful step"

Antonim haqida fikr yuritishda, uni qanday vaziyatda ishlatilishiga qarab fikr yuritiladi. Masalan "light" sifati antonimi "dark" bo'lib kelganda, uni "light"ning boshqa bir antonimi "heavy" dan ajratish kerak. Sifatlarini qanda tuzilganligi ham muhim ahamiyat kasb etadi ya'ni ularni otlar ishtiroki bilan tuzilishi asosiy tahlil vositasi hisoblanadi. Ushbu metodlar ko'p ma'noli sifatlariga oid ma'nolarni turlarga ajratishni taqozo etgan "Cobuild Dictionary"ni yaratilishiga sabab bo'lgan. Yana bir sifatlar o'rtasidagi ma'noni farqlash uni qanday gap bo'lagi vazifasida kelishini bilishdir. Masalan: My old girlfriend (attributive) My girlfriend is old (predicative)

Sifatlarda o'xshash ma'noni ajratish ham o'ziga xos jarayon hisoblanadi. Bunda dastlab o'sha ma'noni tushunishga harakat qilinadi, shuni qayd etish joizki ba'zi sifatlar ko'p ma'noli emasdek ko'rinadi. Masalan "lax" yoki "leaden" ko'p ma'nolidek ko'rinmasada, ammo ularning beshdan ortiq ma'nolari bor. Misol uchun:1)"lax" sifati quyidagi ma'nolarga ega: 1.kuchsiz, zaif 2. nomukammal,talabga javob bermaydigan 3.bo'shashgan 4.bo'sh (idishga nisbatan) 5. qa'tiyatsiz 2) "leaden" sifati esa quyidagi ma'nolarga ega:1. qo'rg'oshiga oid 2. og'ir, qattiq 3. ko'kimtir, bo'z 4. bo'shashgan, lohas 5. sekin, qiyinchilik bilan bajarilgan.

Shuningdek, yana shunday ko'p ma'noli sifatlar borki, ularning , ma'nolari oltitadan ortiq bo'lib, ba'zi ma'nolari sifatga yaqin taxminiy ma'nolar sifatida qayd etiladi va munozaraga sabab bo'ladi. Shunday so'zlar sirasiga *apart, canonical, deep, foating, idle, marginal, particular, remote, stable, unbalanced* kabilardir. Masalan "deep" sifati juda murakkab tahlil vositasi hisoblanib, uni 20 dan ortiq bir-biridan farqlanuvchi ma'no shakllarini lug'atda kuzatamiz. Shu bilan birga u bir qancha so'z birikmalari bilan birga o'ziga xos ma'no kasb etadi. Masalan "deep space" – tubsiz koinot, "deep design" – jalb qilingan loyiha "deep freezer"- uzoq saqlaydigan muzlatkich, "deep green"- tabiatga bog'liq muammolarni hal etuvchi inson, "deep mourning" qattiq aza tutish, "deep structure" –murakkab tuzilish, "deep bodied"- baliqsimon tana, "deep discount" – og'ir chegirma, "deep fryed"- yaxshi qovurilgan. Bundan ko'rinadiki, sifatlarini ma'noga ajratish murakkab jarayon hisoblanadi.

Ravishlar holatni turli shakllari va vazifalarini o'z ichiga olgan so'z turkumi sifatida tez-tez muhokamaga sabab bo'ladi. Ravishlarda grammatik hamda ma'no jihatdan sifatlar bilan bog'liqlik mavjud bo'lib, bu ikkalasini birgalikda qiyoslab o'rganilishini taqozo etadi. Agar ravishlar gapda turli vazifada kelsa, ular ifodalaydigan ma'no ham turlicha bo'lishi mumkin:

1. Cow gives birth to a calf naturally.
- 2.Naturally, cow gives birth to a calf

Bu ikkita gapni birinchisida "naturally" ravishi "tabiiy ravishda" ikkinchi gapda esa "albatta" ma'nosida ishlatilayapti. "quite" ravishini ma'nosi ham albatta kontekst bilan uzviy bog'liq. Ammo Amerika va Angliyada ishlatilishiga ko'ra bu ravish ma'no jihatdan farq qiladi. Amerikaliklar uni "juda" degan ma'noni ifodalash uchun qo'llasa, Angliyaliklar "ozgina" degan ma'noda ishlatadi. Qo'shimcha qilib aytganda, "quite few" (juda oz miqdorda) degan ma'noni bildirsa, "quite a few" (juda katta miqdorda) degan ma'noni bildiradi. Tarjimada mana shunday holatlarni ham e'tiborga olish lozim. Shu bilan birga "still", "hard", "last", "then", "rarely" kabi ravishlarni ham bir nechta ma'nolari mavjud.

Xulosa. Sifat va ravishlarni ko'p ma'noliligini talqin qilishda grammatik birliklardagi ma'no xususiyati bilan birga, jumla tarkibidagi so'zlarni o'zaro munosabatga kirishish va moslashish holatlarini puxta bilish zarur, aks holda tilning grammatik hamda mantiqiy me'yorlari yo'l qo'ya olmaydigan ifodalar vujudga kelib qolishi mumkin. Chunki tarjimada asliyatda mujassamlasgan fikr tarjima tili vositalari yordamida qayta yaratiladi. Xulosamiz so'nggida shuni qayd etish joizki, tillardagi ko'p ma'nolilik tilni jozibasini sayqallash bilan birga, bir necha asrlardan beri qiziqarli tadqiqot mavzularidan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bo'ronov J. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. T. O'qituvchi. 1973. 138 b
2. Usmonov U. Ingliz tili nazariy grammatikasi maruzalar to'plami. Samarqand. 2007 . 96 b
3. Atkins C.J. Describing Polysemy. Oxford.Oxford University Press. 2000. 125 p
4. Hanks Patrick. Definitions and explanations. Sinclair john. 1987 -136p
5. Каушанская.В.Л. Грамматика английского языкаю.Ленинград. 1973 -162с